

РЕЦЕНЗИЯ

НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД

за присъждане на образователна и научна степен „ДОКТОР”

Област на висше образование 1. Педагогически науки

Професионално направление 1. 2. Педагогика

Докторска програма „Теория на възпитанието и дидактика” (05.07.01)

Тема на дисертацията: „ИНТЕГРАТИВЕН ПОДХОД ЗА ИЗУЧАВАНЕ НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК ЧРЕЗ ЕКОЛОГИЧНО УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ ПРИ СТУДЕНТИ ПЕДАГОЗИ”

Докторант: Анна Любомирова Арнаудова-Отузбирова

Форма на обучение: самостоятелна.

Научен ръководител: проф. д-р Румяна Тодорова

Научен консултант: доц. д-р Ваня Петрова

Написал рецензията проф. д-р Петър Диков Петров (к.п.н.), член на Научното жури, съгласно заповед № 2468 от 10.10. 2016 г. на ректора на Тракийския университет

Дом. адрес: София 1799 ж.к. Младост-2 бл. 224 вх. 2 ет. 2 ап. 19 дом.
тел. 02-97-40-915; GSM: 0879-27-39-15

1. Данни за докторанта

От представената ми документация установявам, че асистент Анна Любомирова Арнаудова-Отузбирова е родена 02.04. 1976 г. в гр. Ст. Загора. През 2000 г. след пет годишен срок на обучение завършва висше образование по специалността английска филология с литературоведска специализация и втори западен език – испански. Магистърска специалност „Екология и опазване на околната среда” придобива в Тракийския университет – Стара Загора през 2009 г. с успех отличен 5.92. От 2001 г. досега основната ѝ дейност е преподавател по английски език, английски език и култура и екологично образование на английски език. Понастоящем е асистент по вече посочените направления в Тракийския университет – Ст. Загора.

2. Данни за докторантурата

Асистент Анна Любомирова Арнаудова-Отузбирова е зачислена в докторантура на самостоятелна подготовка към катедра „Предучилищна и начална училищна педагогика” със Заповед № 1154 от 19.06. 2013 г. на ректора на Тракийския университет – Ст. Загора. Първоначално темата на дисертацията ѝ е: „Дидактически модел за съдържателно-езиково

интегрирано обучение на студенти педагози”. Със заповед № 1180 от 09.05. 2016 г. формулировката на темата е видоизменена с цел прецизиране: „Интегративен подход за изучаване на английски език чрез екологично учебно съдържание при студенти педагози”. По този начин изследователската проблематика е значително ограничена. Със заповед № 1415 от 09.05.г. Анна Любомирова Арнаудова-Отузбирова е отчислена с право на защита. Дисертационният труд е обсъден в катедра „Предучилищна и начална училищна педагогика” на Педагогическия факултет при Тракийския университет и е насочен за защита на заседание на катедрения съвет, проведено на 27.09.2016 г. (протокол № 2). Констатацията ми е, че са спазени всички изисквания на Закона за РАСРБ и Правилника за неговото приложение.

3. Характеристика на дисертацията и автореферата

Обща характеристика на дисертационния труд:

Рецензираният дисертационен труд е структуриран както следва:

Основна част, включваща кратко въведение от 5 и половина страници; три глави със заключителна част в края на трета глава, където са формулирани произтичащите от изследването изводи и са посочени научните приноси на докторантката, библиографска „справка” и приложения, включваща 135 източници на кирилица и латиница, както и 15 заглавия на нормативни документи и интернет източници. Приложението съдържа тестове за проверка и оценка на знанията и уменията по английски език (тест № 1), за проверка на знанията по дисциплината „Екологично образование на английски език”, (тест № 2), 2 анкетни карти, насоки за разработване на ПП презентации на студентите в 2 части и критерии за оценяване на ПП презентации на студентите, кратко съдържание на отделните модули по избираемата дисциплина „Екологично образование на английски език”, а също и самия електронен учебник English for Humane Environmental Education по дисциплината „Екологично образование на английски език”.

Общата ми оценка е, че **възприетата структура е подходяща**... Материалът е разработван **грижливо и компетентно**. Лично аз смятам, че параграфът въведение е по-подходящ при разработване на монографични трудове, докато при дисертационни изследвания по-подходящ е параграфът „Актуалност на изследването и адекватни методи”, в който се „маркират” кои проблеми от дадената проблемна област са вече решени, кои са в процес на решаване и кои би следвало да бъдат предмет на разглеждане в близкото бъдеще във връзка с модернизацията на педагогиката и все по-новите изисквания, които обществото поставя пред образователната ни система. Но с внимание бих изслушал и съображенията на докторантката.

И преди да се прави оценка на конкретното съдържание на дисертационния труд, най-напред трябва да се обсъди въпросът за **актуалността** на избраната за изследване проблематика. Тъй като според мен тази проблематика е на „граничната област между педагогиката (в частност – дидактиката, какъвто е бил най-вероятно предишния замисъл на докторантката) и езиковото обучение, би следвало да се имат пред вид тези две, даже три относително самостоятелни проблемни области. По отношение на педагогиката (в частност дидактиката) може да се каже, че в последните едно-две десетилетия като че ли интегративният подход отстъпи своето място на другите нейни структуроопределящи подходи, каквито са дейностният, личностният, технологическият, таксономическият, а в по-ново време компетентният и конструктивистката образователна парадигма... Според мен обаче **„връщането“** отново към интегративния подход в педагогиката в съчетание с концепцията за съдържателно-езиковото интегрирано обучение е действително на една **по-висока степен**, което е предпоставка за установяване ефективността на формулираната от докторантката теза.

Приемам постановката, че „интегративният подход обединява много от основните принципи на конструктивизма, комуникативния и естествения подход в обучението”(с.12) с уговорката обаче, докторантката да ми доизясни какво има пред вид под **„естествения подход в обучението“**. Същевременно бих искал да подчертая, че актуалността на изследването произтича не само от болонските постановки за висшето образование, а и от все повече утвърждаваща се напоследък в педагогиката концепция за перманентно-интегралното образование, за ученето през целия живот, за образование за устойчиво развитие, както и от световното движение „Образование за всички” и пр.

Втората проблемна област напоследък постигна големи успехи... **Комуникативната дидактика (и в частност лингводидактиката) вече се превърна в едно от най-важните направления в дидактиката.** Същото може да се каже и за **екологичното образование.** Предотвратяването на възможната екологична катастрофа на човечеството в наше време вече не е потенциална, а реална цел, която изисква обединените усилия на всички страни. Оттук и прерастването на екологичния проблем от “чисто” икономически и технологически в екзистенциален, което изисква нова стратегия на поведение при взаимодействието на човека с природата. Не случайно вече придоби гражданственост понятието **„ноосфера” („нооразвитие”)**, т.е. преминаване на човечеството в нов исторически стадий, който поставя всяка човешка дейност в унисон с изискванията на човешкия разум и с осигуряване на условия за развитие на всеки индивид, нация, цивилизация, днес и в бъдеще.

Характеристика на съдържанието на дисертационния труд по глави

Първа глава е посветена на теоретичните постановки на избория за изследване проблем. Тя с основание е структурирана в **три части**: интегративни тенденции в образованието; съдържателно-езиково интегрирано обучение; екологично образование. Асистент Анна Любомирова се позовава на значителен брой източници, анализиранието на които ѝ позволява да открие както постиженията в тези направления, така и проблемите, които предстои да бъдат решени. Според мен много ясно са разкрити по-важните интегративни проекции в чуждоезиковото обучение, и по-конкретно взаимоотношенията между съдържателно-езиковото интегрирано обучение и съдържателно базираното обучение, разновидностите, предимствата и недостатъците и европейските измерения на съдържателно-езиковото интегрирано обучение. За да избегна описателния подход, който твърде често се среща при рецензиране на дисертационни трудове, ще посоча, че същата оценка давам и при разглеждане на направлението „екологично образование”.

Същевременно си позволявам да направя някои критични бележки по отношение на съдържанието на § 1.1.2 (Професионалната подготовка на начални учители по чужд език); § 1.1.3 (Основни характеристики на обучението на възрастни); § 1.3.6. Екологичното образование в контекста на обучението за възрастни и § 1.3.7.Екологичното образование в подготовката на начални учители). Според мен поради малкия им обем информацията, която съдържат е много схематична. И още едно уточнение! Следва да се прави разлика между използваните категории „цялостно обучение” (в смисъл - когато всички предмети се преподават посредством изучавания чужд език) и „частично обучение” (в смисъл-когато само някои предмети се изучават на чужд език с. 27) и дидактическото понятие „цялостно (интегративно) обучение”, под което се разбира отказ от предметната учебна система.

Тези уточнения и забележки, разбира се, са несъществени. Това ми дава основание да дам висока изложението в първа глава, което се отличава със своята системност, логичност и езикова компетентност, независимо от някои дребни технически „разминавания” като например „ранна зрялост”или ранна зрелост”, „интегрален подход” или „интегративен подход ”, „интердисциплинарност или интердисциплинност” и др.

Втора глава е посветена на концепцията на изследването. В нея много подробно и аргументирано са представени **концептуалните основи** на изследването, „маркирани” са **основните категории** на изследването: ефективност на обучението, професионално-педагогическа компетентност, комуникативна компетентност и екологически нагласи. На тази основа коректно са формулирани **целта и задачите** на изследването; **обектът и**

предметът на изследването; **основната хипотеза** и **методите** на изследването; **критериите** и **показателите** на емпиричното изследване; **самият методически инструментариум** и **трите относително самостоятелни периоди на проучването** с техните подетапи. Намирам, че асистент Анна Любомирова демонстрира **завидно умение да декомпозира** извършеното от нея цялостно теоретико-експериментално изследване и да го представи в съответствие с извършената от нея поэтапна дейност в периода 2010-2016. Читателят става „свидетел” на това поэтапно движение от предварителното пилотно проучване към третия, заключителния етап на изследването. Към инструментите за изследване ефективността на обучението чрез СЕИО подход се отнасят тест за проверка и оценка на знанията и уменията по английски език (Приложение !), тест за проверка на знанията по дисциплината „Екологично образование на английски език” (Приложение 2), анкетни карти за определяне на интереса на студентите към обучението и за проследяване на техните екологични нагласи (Приложения 3 и 4), бланки с насоки за разработване и критерии за оценяване на ПП презентациите на студентите (Приложения 5 и 6), както и естествено присъствени списъци на студентите по групи. Според мен критериите и показателите за емпиричното изследване са **прецизно формулирани**. Същото може да се каже и за критериите за изготвяне и оценка на ПП презентациите. Прецизно разработеният изследователски инструментариум е надеждна основа за сравняване на резултатите от **експерименталните и контролните групи**. Като отбелязвам всичко това бих искал да посоча една „малка подробност”. Разбира се, че е задължително да се сравняват резултатите на тези групи, които са на приблизително еднакво равнище, с което докторантката се е съобразила. *Но, както се вижда, броят на студентите от контролните и експерименталните групи не е еднакъв. А той безспорно може да даде известно отражение по отношение на обективността на изводите за получените резултати...* С други думи, идеалният вариант е и изравняването по отношение на броя на участниците в експерименталните и контролните групи.

Трета глава е най-голяма по обем. В нея асистент Анна Любомирова **скруполюзно анализира резултатите от емпиричното проучване** и на тази основа **формулира своите обобщени изводи и приноси**. Едва ли е възможно да се представи дори и в най-синтезен вид извършеното от докторантката. Поради това ще се задоволя да си послужи с английския термин **upgrade** в значението, което той се използва в компютърните технологии.

В тази глава е представена на изследването, отличаваща се с **многоплановост** и **иновативност**. Създадена е **адекватна изследователска методика** за проследяване на влиянието на интегративния подход при изучаване на английски език чрез екологично учебно съдържание върху езиковите знания и умения, професионално-педагогическата компетентност, интереса към изучаването и преподаването на екологично образование на английски език, както и екологичните нагласи на студентите. За целта са анализирани резултатите от двата изследователски периода – пилотното и същинското проучване.

По време на пилотното проучване студентите от експерименталните групи (E1 и E2) изучават дисциплината "Екологично образование на английски език" в допълнение към часовете по практически английски език. Обучението се провежда чрез упражнения с екологична насоченост на ниво, съобразено с по-високото ниво на езикови познания на обучаемите (B1 според Общата европейска езикова рамка). В следствие на това се отчита по-голяма ефективност на съдържателно-езиково интегрираното обучение по отношение на развитието на основните езикови знания и умения на студентите именно при групата с по-високо езиково ниво (E1).

В допълнение се проследяват и динамиката на интереса, професионално-педагогическата компетентност и екологичните нагласи на участниците в обучението като се анализират и сравняват резултатите от ПП презентациите и от входящото и изходящо анкетно проучване.

Анализът показва, че въпреки затрудненията, които студентите изпитват при интегрирането на умения за осмисляне, анализиране и представяне на познания по различни дисциплини, обучаемите на по-високо езиково ниво (E1) се справят убедително по-добре при проектната работа, демонстрират по-добра професионално-педагогическа компетентност и по-голяма готовност да преподават екологично учебно съдържание (както на български, така и на английски език) в бъдещата си педагогическа практика.

В следствие на обучението, се интензифицират познавателните и поведенчески компоненти на екологичните нагласи на студентите по отношение развитието на екологично съзнание и проявата на екологично отговорно поведение. Всички направени констатации произтичат от коректна обработка на резултатите от изследването и са изведени на основата на математико-статистическата обработка на емпиричните данни.

Като отчита резултатите от пилотното проучване и с цел постигане на по-добри резултати при обучаемите с по-ниско езиково ниво докторантката разработва електронен учебник “English for Humane Environmental Education”.

През периода на същинското проучване обучението при експерименталните групи се провежда на базата на създадения електронен учебник, като се отчитат резултатите в края на изследователския период с цел проследяване влиянието на интегративния подход. Ас. Анна Любомирова не само анализира основните видове езикови грешки, допуснати от студентите, но допълнително детайлизира анализа на резултатите като прилага корелационен анализ по Пиърсътн и еднофакторен дисперсионен анализ ANOVA. По този начин се търсят вътрешните връзки и зависимости между определените критерии и показатели. Например, на стр. 147-148 се проследяват зависимостите между знанията по граматика и други езикови знания и речеви умения и се определя коефициентът на корелационна зависимост. За допълнително прецизиране и определяне на посоката на влияние е осъществен дисперсионен анализ, който отразява влиянието на знанията по граматика върху други променливи каквито са знанията по лексика, уменията за четене и слушане с разбиране и др. Извършен е анализ чрез Т-тест, който гарантира статистическата значимост на разликите. Същият подход е приложен при обработката на данните и от анкетното проучване.

Анализът на съдържанието на тази глава може да продължи, но това ще „утежни” твърде много рецензията ми. Поради това ще се задоволя само да направя сравнение между наскоро публикуваната монография на проф. М. Георгиева и проф. С. Гроздев „Морфодинамика на развитието на ноосферния интелект, С. 2016, в която се предлага цялостна система от математически методи в помощ на педагогиката и цялостния изследователски инструментариум, който използва докторантката. С основание може да се твърди, че наистина е налице единен подход. Този подход може да се оцени високо, като се вземе под внимание важността, която се придава на екологичното образование и възпитание в новия закон за предучилищното и училищното образование.

Изводите представляват логически синтезирано обобщение на статистическия анализ, допълнен чрез множество таблици и фигури за визуализиране на резултатите. В допълнение, въз основа на задълбочения анализ се доказва, че интегративният подход влияе статистически значимо върху интереса и готовността на студентите да преподават екологично учебно съдържание на английски език, както и върху техните проектологични ориентации (конативни и когнитивни). Изведени са

основните фактори, които детерминират тези нагласи при експерименталните и при контролните групи.

В заключение докторантката обобщава основните изводи и потвърждава първоначалната хипотеза на изследването. Направените изводи са цялостни и логични.

Очертават се пет основни **приносни моменти**, които аз изцяло приемам. С едно изречение става дума за едно **значимо теоретико-експериментално изследване**, което се отличава с **коректен понятиен апарат, с адекватен диагностичен инструментариум** като прототип на технология за приложение на **СЕИО** и с очертана перспектива за **практическа приложимост**.

Авторефератът съответства на изискванията и отразява реално съдържанието на дисертационния труд, като представя накратко актуалността и теоретичните постановки на проблема, изследователската методика, резултатите и приносите в дисертацията.

4. Заключение

Представеният ми за рецензиране дисертационен труд е **цялостно и значимо теоретико-експериментално изследване** с определена практико-приложна насоченост. В него докторантката демонстрира висока **компетентност** да решава сложни теоретични, методически и практически проблемни въпроси, свързани с една интердисциплинна област (лингводидактика, екология, педагогика и психология).

Въз основа на направения от мен подробен анализ на рецензирания дисертационен труд **предлагам** на Уважаемите членове на научното жури да **присъдим** образователната и научна степен „**доктор**” по научната специалност „Теория на възпитанието и дидактика” на Анна Любомирова Арnaudова-Отозбирова.

РЕЦЕНЗЕНТ:

(ПРОФ. Д-Р ПЕТЪР ПЕТРОВ